

NIEUWSBRIEF HET DOMMELDAL

Om het Natuurnetwerk Brabant te realiseren, verwerft ARK gronden in Het Groene Woud. Dat doen we in het kader van het project Brabants Goud in Het Groene Woud. Per 1 juli 2021 beschikten we over ruim 276 hectare grond, waarvan een deel in het Dommeldal ligt. Onze methode: we verwerven, zorgen voor de inrichting en het tijdelijk beheer. Na enkele jaren dragen we de gronden over aan andere beheerders. Onze meest recente Brabants Goud-actie ligt aan de Karthuizerweg in Olland.

ZEVEN SUBSIDIEAANVRAGEN BIJ HET GOB

Per begin juli liggen er zeven grote subsidieaanvragen van ARK bij Het Groen Ontwikkelfonds Brabant (GOB), bedoeld om projecten in het Dommeldal in uitvoering te kunnen nemen. De aanvragen zijn alle gericht op natuurherstel in en om het Dommeldal, op versterking van het stroomgebied van de Dommel en op uitbreiding van de leembossen in Het Groene Woud. Eerder al ontvingen we vier complete GOB-beschikkingen voor in totaal 128,8 hectare. Deze zijn inmiddels alle in uitvoering. Op dit moment bereiden we nog eens drie GOB-subsidieaanvragen voor.

De Dommel, gezien vanuit Nijnsel richting Sint-Oedenrode met Dommelarm de Krieze en de Dommelbeemden

BERT VERVOORT

De ijsvogel • BERT VERVOORT

SOORT IN BEELD

DE IJSVOGEL

Een blauwe flits in de lucht, een fluitende roep... Zo kondigt een ijsvogel zich veelal aan. Deze vogelsoort is een echte liefhebber van beken en rivieren met zoet, stromend water. Vandaar dat ijsvogels in het Dommeldal volop aanwezig zijn. De Dommel is met haar vissen en waterinsecten een perfecte voedselbron. Ook in de winter. Je ziet ze dan vaak doodstil op een laaghangende tak boven het ijsvrije water zitten, loerend naar kleine visjes – om daarna een duik te maken. Ijsvogels graven nesttunnels van minimaal een halve meter diep in zandige of lemige, steile oeverranden. Daar maken ze hun nest en leggen ze zes á zeven eieren per broedsel. Ze beginnen soms al in maart met broeden en kunnen wel drie tot vier broedsels per jaar grootbrengen.

ZUIVER WATER

Toch waren de omstandigheden in Nederland niet altijd ideaal voor de ijsvogel. De strenge winters van 1963 en 1964 waren zelfs desastreus. Ook vervuiling van het water droeg niet bij aan ideale leefomstandigheden. Frans van Erve en Henk Moller Pillot besloten te onderzoeken hoe het herstel van de ijsvogelstand in gang is gezet. Ze keken daarbij onder meer naar het Dommelgebied tussen Boxtel en Son. Hier was het water eind jaren zestig, begin jaren zeventig zo zwaar vervuild dat er geen vissen konden

Een ijsvogelnestgang in de Krieze (Nijnsel) • BERT VERVOORT

leven. Ze constateerden echter dat de vele afgesloten Dommelarmen (zoals de Timmermanse Dommel en het Hoefijzer) een heel ander verhaal waren. Hier was het water zuiver genoeg om de vogels van voldoende voedsel te voorzien. Een bekende broedplaats in die tijd was de steile Dommeloever bij het Jonkersbos in De Maai (Liempde). De zwarte elzen op de oevers van de afgesloten Dommelarmen maakten de leefomstandigheden nóg beter: ze vormden prachtige zitplaatsen voor de vogels om hun jachtduik te maken. Sindsdien is de ijsvogel nooit meer weggeweest uit het Dommeldal.

Van Erve en Moller Pillot legden hun onderzoek vast in het boek 'Ecologie en verplaatsingspatroon van de ijsvogel' (uitgever: Pictures Publishers).

Het masterplan 'Dotterbloem' uit 2000

Dommel, vanaf fietsbrug Herschenweg
 Liempde • BERT VERVOORT

VISIES OP DOMMEL

Gemeenten in het Dommelgebied beschouwen de Dommel als vaste waarde in het landschap. In de laatste twintig jaar leidde dit tot diverse gemeentelijke 'Dommelvisies'. Zo nam de gemeente Sint-Oedenrode in het jaar 2000 actie om de Dommel als ecologische zone in te richten. Ze ontwikkelde, onder de bezielende leiding van toenmalig wethouder Mari Thijssen, het plan 'Dotterbloem'. Dit was een integraal ontwikkelingsplan voor de Dommel in de bebouwde kom van de gemeente. Resultaten van dit omvangrijke plan zijn onder meer de verwerving van gronden voor de ontwikkeling van Dommelnatuur en de aanleg van een vispassage. De gemeente werkte hierbij nauw samen met Waterschap De Dommel. In Boxtel gebeurde in diezelfde periode iets soortgelijks. Daar werd, eveneens samen met het waterschap, de Dommelvisie 'Groene Levensader door Boxtel' opgesteld. Ook hier resulteerden de inspanningen onder meer in natuurontwikkeling op de oevers van de Dommel.

Watermolen van Wolfswinkel • MAX ADLER

IN DE SCHIJNWERPER

WOLFSWINKEL, SON/SINT-OEDENRODE

Eeuwenlang stond er bij Wolfswinkel, halverwege Son en Sint-Oedenrode, een dubbele watermolen aan de Dommel: de Wolfswinkelse watermolen. Deze is nu verdwenen. In Sint-Oedenrode herinneren de Wolfswinkelse beemden nog aan die tijd. In Son is het hele watermolenlandschap nog herkenbaar. In 2020 verwierf ARK diverse percelen om dit landschap in oude luister te herstellen. Dit moet leiden tot waardevolle natuur en klimaatoplossingen (voor het opvangen van water bij overvloedige regenval). Een ander doel is het blootleggen van de cultuurhistorie van dit gebied. Hiervoor werkt ARK samen met diverse andere partijen, zoals Molenstichting Noord-Brabant. *(lees verder op pagina 5)*

De Wolfswinkelse watermolen, kadaster 1832
 (door Harry van Kuijk).

● Dit is de locatie waar de watermolen stond.

(Vervolg van pagina 4)

Historie biedt Wolfswinkel genoeg. Zo valt uit oude documenten een anekdote op te maken uit 1651, toen boeren klaagden over de pegel aan de molen. Een pegel is een peilteken om overstromingen te voorkomen. Volgens de boeren stond de pegel verkeerd afgesteld waardoor het water te hoog stond. Omdat zij daar op hun land nadeel van ondervonden, verzochten ze om een nieuwe pegel die er ook kwam. Verder is bekend dat de watermolen tot 1878 nog volop in gebruik was als 'volmolen'. Hierbij werd wollen stof nabewerkt voor de (vooral Tilburgse) lakenindustrie. Later maalde de molen nog koren en was ze in gebruik als oliemolen. In 1918 werd de werking stilgelegd. Toen trad ook het verval in. In 1928 tuimelde de molen – of wat er nog van over was – deels in de Dommel omdat de sluis het begaf. De eigenaar, molenaar Van der Haagen, besloot het stuwrecht van de molen te verkopen aan Waterschap De Dommel en liet de molen liggen zoals die lag. Pas in 1947 werden de resten van de Wolfswinkelse watermolen definitief opgeruimd.

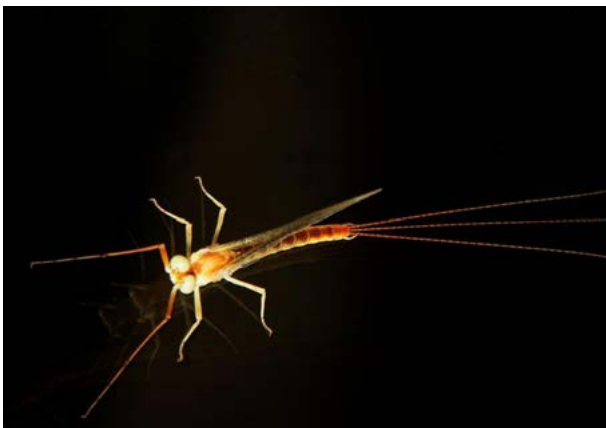
De zeer zeldzame gele driestaart • BERT VERVOORT

ZELDZAME INSECTEN IN HET DOMMELGEBIED

De Dommel en bijbehorende beemden blijken een schatkamer aan zeldzame insectensoorten. Zo trof Bert Vervoort onlangs in Sint-Oedenrode de zeer zeldzame gele driestaart aan en vond Mark Scheepens er op de Dommelbeemden in diezelfde gemeente een uniek exemplaar uit de schietmotfamilie.

DE GELE DRIESTAART

De gele driestaart (*Potamanthus luteus*) is een haft of eendagsvlieg. Deze soort is in 2019 voor het eerst na honderd jaar weer waargenomen bij het Limburgse riviertje de Roer. Berts waarneming is de allereerste in Brabant. Vermoedelijk is dit volwassen exemplaar afkomstig uit de Dommel of een afgesloten Dommelarm, want het zijn zo'n slechte vliegers dat ze geen grote afstanden kunnen afleggen. De gele driestaart, met een plekje op de Rode lijst, kent geen larve- en popstadium. Het onvolwassen dier is een nimf, net zoals libellen en sprinkhanen die kennen.

VERVELLEN

Haften zijn de enige insectensoort die twee keer vervelt, zelfs als deze al vleugels heeft. De eerste keer vervellen haften als ze als nimf (levend op de waterbodem) naar het wateroppervlak stijgen en daar, of op het land, hun 'huis' af schudden. Ze hebben dan het stadium van 'subimago' bereikt, compleet met vleugels waarmee ze vanaf dat moment gewoon vliegen. Na enige tijd vindt de tweede en laatste vervelling plaats waarna ze volwassen zijn. Volwassen haften leven slechts enkele uren tot enkele dagen. In deze periode zijn ze hun mogelijkheid om te eten verloren. Ze richten zich volledig op de paring waarna ze sterven. Haften leven het overgrote deel van hun bestaan als nimfen in het water. Ze zijn gevoelig voor vervuiling. Dat deze haft in het Dommelgebied is aangetroffen, betekent dat de waterkwaliteit in dit deel van het Dommeldal goed is.

Limnephilus incisus man
 Dommel 19-6-2021

De *Limnephilus incisus* • MARK SCHEEPENS

LIMNEPHILUS INCISUS

In juni trof Mark Scheepens de zeer zeldzame [Limnephilus incisus](#) aan in de Dommelbeemden in Sint-Oedenrode. Deze insectensoort komt uit de schietmotfamilie en is sinds 1951 niet meer in Noord-Brabant gevonden. De *Limnephilus incisus* is niet afkomstig uit de Dommel zelf, maar juist uit de moerasgreppels en sloten in de beemden. Bijzonder aan de *Limnephilus incisus* zijn de behaarde vleugels die ze in rust achterwaarts dakvormig over het achterlijf vouwen. Mark Scheepens: "Vermoedelijk herbergen de Dommelbeemden nog veel meer geheimen. Daarom alleen al is uitbreiding van dergelijke natte natuurgebieden in het Dommeldal van grote waarde voor het in stand houden en laten groeien van bijzondere insectenpopulaties."

PERSOONLIJK
 MAAK KENNIS MET...

MARJA VAN HEIJST
 (GEMEENTE MEIERIJSTAD)

Marja van Heijst is beleidsmedewerker Natuur en Landschap bij de gemeente Meierijstad. Omdat de Dommel prominent aanwezig is in één de kernen (Sint-Oedenrode) is ze vanuit die functie namens de gemeente lid van het Dommelberaad van ARK.

“Sinds de fusie van Sint-Oedenrode, Schijndel en Veghel ben ik volop in de natuur van Meierijstad gedoken”, vertelt ze. “Vóór die tijd werkte ik bij de gemeente Veghel, toen nog zelfstandig. Met de Dommel had ik niets van doen, die stroomde immers niet door die gemeente. Ik kende het Dommeldal eigenlijk alleen van mijn deelname aan een IVN-wandeling door het gebied.”

MEANDEREND DOOR DORPEN EN LANDSCHAP

Daar kwam verandering in na de fusie. Toen raakte ze betrokken bij het project Klimaatrobuust Beekdal Sint-Oedenrode (dat voorheen bekend stond als het project ‘Droge Voeten’). In dit project werken Waterschap De Dommel en gemeente Meierijstad samen om de Dommel meer ruimte te geven, onder meer om wateroverlast in het dorp te voorkomen. “We hebben drie beken in onze gemeente; naast de Dommel hebben we ook nog de Aa en de Leijgraaf. Het beekdal van de Dommel is zeer gevarieerd. Breed, meanderend door dorpen en het landschap, met veel natuurgebieden die aan de oevers liggen. Dat zorgt

*Afgesloten Dommelarm Slenders
 gat • GER VAN DEN OETELAAR*

Marja van Heijst

voor een enorm grote afwisseling. Dat ARK hier nu aan de slag is, is een positieve ontwikkeling. Vooral omdat daarmee de realisatie van het Natuurnetwerk Brabant sneller dichterbij komt.”

ELKAAR AANVULLEN

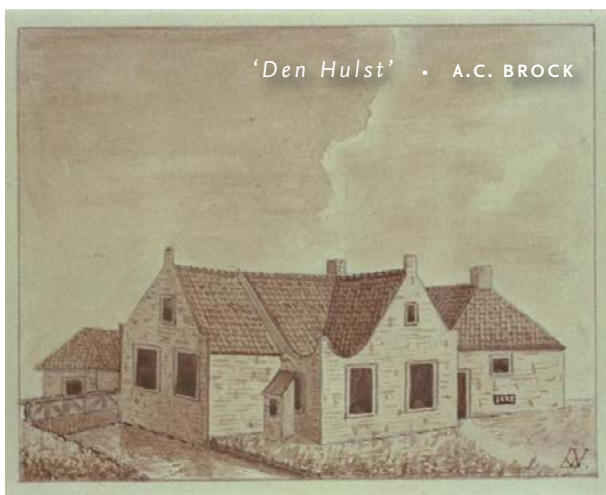
“We werken als gemeente veel samen met ARK. De realisatie van het Natuurnetwerk Brabant is een gedeelde ambitie. Op dit moment werken we in het kader van de Omgevingsvisie aan een plan om de natuur in onze kernen en buitengebieden te verbeteren en te versterken. Logisch dat we ARK daar regelmatig ‘tegenkomen’. Is het niet in het Dommeldal, dan is het wel in De Geelders waar ARK ook actief is. Daar kijken we nu hoe we met ons natuurgebied Diependaal kunnen aanhaken bij het leembosherstel dat ARK in De Geelders ontplooit. Het is mooi om te zien hoe initiatieven elkaar zo aanvullen.”

DOMMELMONUMENTEN

HULST (SINT-OEDENRODE)

Halverwege de Liempdeweg tussen Sint-Oedenrode en Liempde ligt het zijweggetje Hulst. Aan het einde daarvan staat een huis dat nog herinnert aan het slot dat hier in 1300 stond: Slot den Hulst. Zeven eeuwen later is in de overgebleven bebouwing een Jukeboxmuseum gevestigd.

Rond 1300 was Slot den Hulst in het bezit van een ridder, Geerlinc die Roover. Op een bepaald moment viel het in drie delen uiteen. Twee delen ervan komen voor in het Brabants Leenboek. Dat betekent dat die delen zijn geleend. Het derde deel is destijds een eigendom – en dus geen ‘leengoed’ – geweest. Bekend is wel dat dit deel

in de veertiende en vijftiende eeuw in handen was van de families Van Achlen en Heym. De laatste had het tot in de zestiende eeuw in bezit. Waarschijnlijk hoorden ook de gronden in het nabijgelegen Sort tot dit goed.

Rond 1800 stonden er in Hulst alleen nog twee hoeves en een restant van het slot. De hoeves waren eeuwen eerder, in 1488, door mr. Hendrick van Hedel uit Den Bosch geschonken aan het Groot Ziekengasthuis in Den Bosch. In 1489 schonk de rentmeester van het ziekenhuis een van de hoeves aan de fraters van het Bossche Gregorishuis. Deze hoeve staat sindsdien bekend als Fratershoeve. Eind 17e eeuw werden achtereenvolgens Adriaan Huijgens (secretaris van de Baronie van Boxtel), zijn broer Hendrik en zijn neef Christiaan Huijgens eigenaar. Een zijweg van het weggetje Hulst, de Huijgensweg, herinnert nog aan deze eigenaren.

VERS VAN DE PERS:

LANDSCHAPSVISIE VOOR HET DOMMELDAL TUSSEN SON EN BOXTEL

Met de ‘Landschapsvisie Beneden Dommel, het Dommeldal tussen Son en Boxtel’ heeft ARK de basis gelegd voor de inrichtingsplannen voor het Dommelgebied en de begrenzing van het Natuurnetwerk Brabant (NNB). Deze onderbouwing maakt duidelijk waar potenties en kansen liggen om natuur verder te ontwikkelen en uit te breiden. Eén van de gebieden waar deze visie op dit moment concreet handen en voeten krijgt, is Wolfswinkel bij Son, tussen de locatie van de voormalige watermolen en de begraafplaats. Hierbij werken we nauw samen met Staatsbosbeheer. [Lees hier de complete Landschapsvisie Beneden Dommel, het Dommeldal tussen Son en Boxtel.](#)

Janneke van Engelen

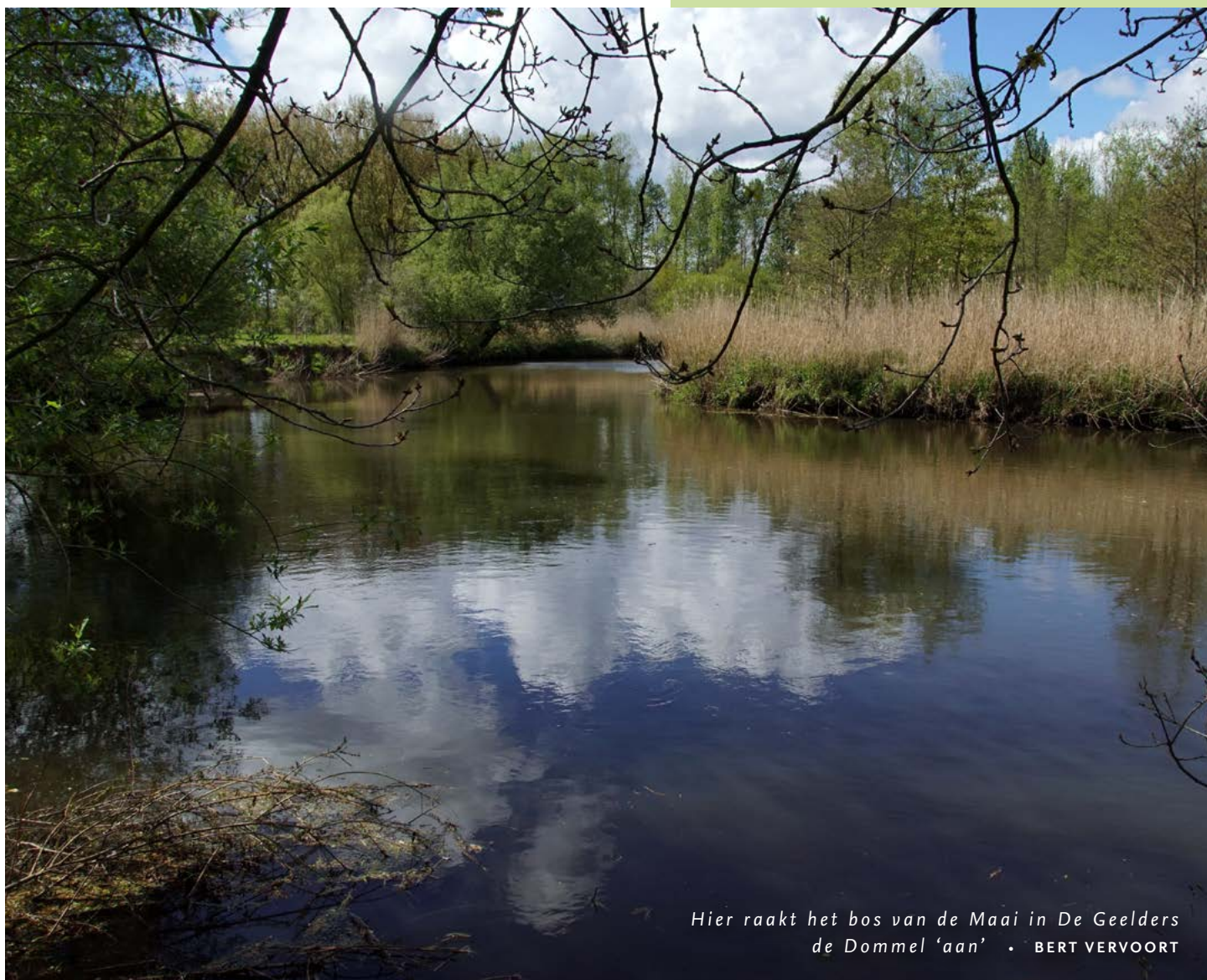
**NIEUW BIJ ARK ÉN IN HET DOMMELGEBIED:
 JANNEKE VAN ENGELEN**

Janneke van Engelen is in april van dit jaar begonnen bij ARK als deeltijd projectmedewerker Dommeldal. Vanaf half juli komt ze volledig in dienst bij ARK, als Dommelbeheerder. “De Dommel is voor mij, als Valkenswaardse, geen ‘onbekend terrein’”, vertelt ze. “In mijn vrije tijd ben ik regelmatig te vinden in het stroomgebied ervan, wandelend of met mijn paard. Ik verheug me er erg op dat ik nu ook in het gebied ga werken. Vooral de combinatie van buiten zijn en natuur ontwikkelen spreekt me erg aan.”

Janneke is opgegroeid met natuur. Ze bracht in Leende haar jeugd door, met het Leenderbos (onderdeel van Natura 2000) als achtertuin. “Liefde en respect voor de natuur is me met de paplepel ingegoten. Úren heb ik destijds in het Leenderbos rondgezworven op mijn paard. En nog steeds maak ik er als ruiter vaak lange tochten. Dat doe ik overigens ook in andere natuurgebieden zoals De Grootte Heide, De Plateaux en de Malpie.”

PRAKTISCH EN UITVOERINGSGERICHT

Van huis uit is Janneke dierenarts, “maar toen deze baan, gericht op natuurontwikkeling, op mijn pad kwam, leek me dat als natuurliefhebber een zeer interessante uitdaging.” In april startte ze met haar introductieperiode bij ARK. Ze maakte kennis met collega’s en ging het veld in, het Dommeldal tussen Son en Breugel en Boxtel. “Ik word daar verantwoordelijk voor verschillende deelgebieden en ga meehelpen ze ecologisch te versterken en biodiverser te maken. Ik kijk vooral uit naar de praktische, uitvoeringsgerichte kant van het werk. Ik ben er nu al trots op dat ik bij ARK het Dommeldal eigenhandig mee mag ontwikkelen tot robuuste natuur. Vooral omdat het gaat om herstel van oorspronkelijke natuur die daarna zoveel mogelijk haar gang kan en mag gaan. Dat komt de biodiversiteit ten goede en maakt het hele beekdal veerkrachtig en toekomstbestendiger. Daar word ik bij voorbaat al erg enthousiast van.”

Hier raakt het bos van de Maai in De Geelders de Dommel 'aan' • BERT VERVOORT

TWEE GEBIEDEN, ÉÉN NIEUWSBRIEF

Sinds enkele maanden houden we u via de Dommeldalnieuwsbrief op de hoogte van de landschappelijke ontwikkelingen in en rondom het Dommeldal. In het aangrenzende gebied De Geelders vinden soortgelijke ontwikkelingen plaats. En ook daar berichten we over, via de Geeldersnieuwsbrief. Vanaf september voegen we beide nieuwsbrieven samen tot één Brabants Goud in Het Groene Woud-nieuwsbrief. Daarmee houden we u maandelijks op de hoogte van de voortgang van deze ARK-projecten in Het Groene Woud en belichten we de verschillende aspecten van de unieke natuur die in beide gebieden te vinden is.

VRAGEN STAAT VRIJ!

Heeft u vragen, opmerkingen of suggesties? Mail ze naar ARK-projectleider Ger van den Oetelaar: ger.vandenoetelaar@ark.eu.

Deze nieuwsbrief is een initiatief van het Dommelberaad, bestaande uit provincie Noord-Brabant, de gemeenten Sint-Michielsgestel, Boxtel, Meierijstad, Son en Breugel, Waterschap De Dommel, Brabants Landschap, Staatsbosbeheer, Hary Suilen Advies, Rentmeesters Meijs en Van Soest en ARK Natuurontwikkeling. De Dommeldal-nieuwsbrief wordt per e-mail naar geïnteresseerden gestuurd. Wilt u deze nieuwsbrief ook ontvangen? Stuur een e-mail onder vermelding van 'Aanmelden nieuwsbrief Dommeldal' naar info@ark.eu. Wilt u zich afmelden? Dat kan eveneens via info@ark.eu onder vermelding van 'Afmelden nieuwsbrief Dommeldal'.